

GRISEINDUSTRIENS BRUTTE LØFTER

I 2019 lovet svinenæringa full opprydding i norske grisehus.

En ny tid for svineproduksjon, garanterte de og bad om å bli sett i kortene.

Men holdt de mektige aktørene det de lovet?

Metoderapport SKUP 2021

ANNEMARTE MOLAND, RUBEN SOLVANG,
MADS NYBORG STØSTAD, ODD ISUNGSET

NIK

Innholdsfortegnelse:

Slik startet det	1
Innledning	1
Begynnelsen	1
Det journalistiske arbeidet	3
Metode 1: Den uavhengige eksperten	3
Metode 2: Kategorisering av mulige regelbrudd	4
Funn: 225 regelbrudd	4
Funn: Garantier fra næringen	5
Metode 4: Første innsynsrunde hos Mattilsynet	6
Funn: Gjengangerne	7
Metode 5: Offentlige ansatte på slakteriene	8
Funn: Skader og slakterier knyttet til enkeltbønder	8
Metode 6: Personresearch	9
Funn: Bønder med viktige verv	9
Metode 7: Andre innsynsrunde Mattilsynet	9
Første forsøk: For omfattende og ressurskrevende	10
Andre forsøk: Lite interessert i kritisk analyse	10
Tredje forsøk: Innsyn i vedtak	11
Systematisering av dokumenter	11
Metode 8: En database blir til	12
Tiden som går	12
Funn: 125 dager på å lukke avvik	12
Funn: 39 ulike regelbrudd	13
Systematisering av data	13
Funn: Grisen får ikke det den har krav på	14
Manglende dokumentasjon	14
Funn: Regelbrudd ble lagt vekk uten dokumentasjon	14
Få strenge reaksjoner	15
Funn: 11 av 217 avvik ble møtt med de strengeste virkemidlene	15
Metode 9: Målgruppearbeid	15
Funn: Mye engasjement og lite kunnskap	15
Etikk	16
Næringens strategi	18
Publisering	19
Flere sider av saken	19
Funn: Vet om vanskjøtsel, men får ikke stoppet den	20
Konsekvenser	20
Vedlegg med publiseringsoversikt	21
Nettdokumentarer	21
Nyhetsartikler på nrk.no	21

Innslag på TV/radio	21
Vedlegg 1: Datavalidering	22
Vedlegg 2: Eksempel på håndskrevne lapper	22
Vedlegg 3: Eksempel på vedtak som lukkes	22
Vedlegg 4: JupyterLab	23

Innsendere: Annemarte Moland, Ruben Solvang, Mads Nyborg Støstad og Odd Isungset

Arbeidsledere: Ståle Hansen og Anne Linn Kumano-Ensby

Redaksjon: NRK Dokumentar og Samfunn

Redaksjonssjef: Reidar Kristiansen

Redaktør: Frank Gander

Kontaktperson: NRK ved Ståle Hansen - stale.hansen@nrk.no

Publisert: Juni-oktober 2021

Takk til: Andre Håker, Vidar Kvien, Syed Ali Shahbaz Akhtar, Per Arne Kalbakk

Oslo, 14. januar 2022

Slik startet det

Innledning

«Står det Gilde på pakka, skal du være trygg på at dyra har hatt det bra» sto det, med store bokstaver over doble sider, i alle landets største aviser sommeren 2019. En lyserosa kosegris tittet nysgjerrig opp på bildet i den påkostede reklamekampanjen. Til forbrukerne ga kjøttprodusenten et krystallklart løfte: «Holder man ikke standarden for dyrevelferd, leverer man ikke kjøtt til Gilde».

Dagen før hadde NRK Brennpunkt publisert tv-dokumentaren «Griseindustriens hemmeligheter», som med skjulte opptak avdekket fryktelige forhold og vold mot norske griser. Filmen utløste sterke reaksjoner, og landbruksministeren kalte næringa inn på teppet. Hun var «sint og skuffet» og krevde øyeblikkelig handling fra de mektige aktørene.

De neste ukene satt toppene i de største slakteriselskapene, Norges Bondelag og andre aktører i næringa samlet rundt statsrådets bord flere ganger, for å finne tiltak som skulle gjøre det bedre å være gris. Så la de fram smørbrødlista: Videoovervåking i fjøsene, opplæring i dyrevelferd for alle bønder og et obligatorisk dyrevelferdsprogram. Bønder som ikke overholdt reglene, skulle stenges ute. De skulle ikke få levere kjøtt lenger, ble det lovet i tv-debatter og kronikker. Det skulle bli en ny tid for svineproduksjon.

– Vi ber rett og slett om å bli sett i kortene, sa daværende kommunikasjonsdirektør i slakterigiganten Nortura.

Deretter stilnet debatten og grillsesongen fortsatte. Men gjorde bransjen som den lovet? Ble det ryddet opp i norske grisehus?

Begynnelsen

Arbeidet med prosjektet Griseindustriens brutte løfter springer altså ut fra NRKs forrige avsløring av svineindustrien i 2019. Arbeidet med oppfølgeren startet et og et halvt år etter, da journalist i NRK Dokumentar og samfunn, nå Aftenposten, Annemarte Moland fikk en SMS fra en tidligere kilde.

«Er du interessert i å høre om en større sak vi har jobbet med over flere år?», sto det i tekstmeldingen som tikket inn i slutten av november 2020. Dyrevernaktivister fra organisasjonen Nettverk for dyrs frihet hadde siden 2015 tatt seg ulovlig inn på over 60 gårder over hele landet, for å dokumentere dyrevelferden for gris. Det var nok ikke dette slakterigiganten Nortura så for seg da de to år tidligere ba om å bli sett i kortene.

I smug, om natta, hadde aktivistene filmet syke og skadde dyr som levde under forferdelige forhold i bingene, fortalte aktivistene. De satt på over 30 timer video og flere tusen stillbilder, og mente de hadde funnet brudd på dyrevelferden i samtlige fjøs. 28 av gårdene de hadde tatt seg inn på, hadde de besøkt etter sommeren 2019 - etter bransjens klare løfter om å rydde opp i grisehusene.

Det var et interessant tips og et omfattende materiale. I et første kildemøte fikk vi se hva noe av det inneholdt: Griser med åpne sår som haltet rundt eller lå hjelpeløse i bingene og ble tråkket på av andre dyr, lange rader av purker innesperret i så trange bur at de verken kunne snu seg eller legge seg ned og dyr som vasset rundt i sin egen møkk og sørpe.

Men materialet kom altså fra en gruppe med sterke egeninteresser, og det var innhentet ved ulovlige metoder. Aktivistene sa de kun hadde gått gjennom åpne dører, men dette kunne de bare dokumentere ved et fåtall av gårdene. Aktivistene mente metoden de hadde brukt var den eneste måten å fremskaffe dokumentasjon fra grisefjøsene på, men vi landet raskt på at det uansett var som innbrudd å regne. Aktivistene sa også at gårdene de hadde tatt seg inn på var et tilfeldig utvalg, men heller ikke dette kunne verifiseres. Det som derimot kunne verifiseres, ved hjelp av blant annet metadata i bildene og GPS-lokasjoner knyttet til hvert gårdsbesøk, var at bildene faktisk stammet fra de norske gårdene aktivistene sa de hadde tatt seg inn på.

Gruppen hadde redigert sammen et utvalg film fra hver gård, men vi krevde å få utlevert alt råstoffet for å kontrollere materialet. Vi ville se både hva som var klippet sammen og hva som var klippet vekk. Materialet ble overlevert på en kryptert disk, sammen med skriftlige logger av hva aktivistene mente de hadde funnet ved hver gård. Aktivistene hadde dessuten fylt ut et skjema for hver gård de hadde tatt seg inn på, der antall regel- og lovbrudd var sortert etter 22 ulike paragrafer fra lover og forskrifter for dyrehold og produksjon av svin.

Paragrafene de hadde brukt, handlet blant annet om manglende oppfølging av syke og skadde dyr, forholdene i bingene og renhold, dyretetthet, samt dyrenes sikkerhet i grisehusene. Vi ba om kopier av samtlige skjemaer, og krevde dessuten dokumentasjon på dyrevernernes smittevernrutiner da de tok seg inn på gårdene. Disse hadde blitt utarbeidet av en veterinær i tråd med FHIs retningslinjer og nedtegnet og underskrevet i et eget dokument. Der var alt fra heldekkende drakter, skotøy og renholdsrutiner på vei inn og ut av grisehusene nøye beskrevet.

Det var raskt klart for oss at ingenting av materialet kunne publiseres uten videre. Det ville gjøre aktivistene til premissleverandører med et materiale som ikke var journalistisk sjekket eller kvalitetssikret. Allerede i første kildemøte med aktivistene gjorde vi dette klart: Vi ville gjøre egne undersøkelser av svineindustrien. At bildematerialet kanskje kunne fungere som et utgangspunkt for videre gransking, men at den granskingen i så fall skulle være uavhengig av aktivistene, deres

overbevisning og arbeidsmetoder. De neste ukene så vi gjennom store deler av bildene og videoene, for å gjøre oss opp en egen mening om innholdet. Det var rystende innhold, men her kom vi til kort. Ingen av oss hadde nok fagkunnskap til å kunne fastslå at det vi så representerte brudd på reglene for dyrevelferd.

Vi innså raskt at vi trengte en ekspert til å vurdere materialet for oss, en som var uavhengig av både norske bønder, kjøttindustrien og landbrukets interesseorganisasjoner i Norge. Det skulle vise seg å bli vanskeligere enn ventet å finne.

Det journalistiske arbeidet

Metode 1: Den uavhengige eksperten

Letingen etter vår uavhengige ekspert startet der vi mente det var mest kompetanse på dyrevelferd i Norge: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Flere takket nei til oppdraget av ulike årsaker. En professor sukket og sa at dette var et dilemma. Han sa at det ikke finnes noen uavhengig forskning på dyrevelferd i Norge. Han sa rett ut at det kunne gå ut over hans fremtidige forskningsprosjekter dersom han tok på seg oppdraget for NRK.

Raske søk i diverse publikasjoner fra forskere på dyrevelferd viste at også de var finansiert av selve næringa. De hadde fått midler til å gjennomføre forskningen sin av for eksempel samvirket Norsvin, som eies av norske svinebønder, Nortura, slakteriet som flesteparten av norske svinebønder leverer kjøtt til, eller av det ledende fag- og utviklingsmiljøet Animalia, som eies av Nortura og Kjøtt- og Fjørfebransjens landsforbund. Det virket umulig å finne en uavhengig forsker her i landet, som kunne uttale seg fritt og uten frykt for represalier. Dette var flere enn NMBU-professoren etter hvert åpne om.

Vi måtte til slutt ut av landet. Vi forsøkte nå to svenske professorer og en forskningsleder, uten hell. Vi fant fram til en ekspert som tidligere hadde hatt en lignende rolle i media. Hun fortalte at hun hadde fått mye kritikk internt på arbeidsplassen etterpå, fordi hun hadde uttalt seg så friskt og fritt. Kollegaer og sjefen hennes fryktet den gangen represalier fra den svenske kjøttindustrien. Kom det samme til å skje igjen, undret hun seg.. Hun var redd for å stå alene igjen i en eventuell storm i mediene og på arbeidsplassen. Noen dager senere, etter å ha forhørt seg med sjefen, takket hun nei til oppdraget.

Det måtte en pensjonist til. En nylig avgått professor i dyrevelferd med ekspertise på grisenes ve og vel. Bo Algers, som er uavhengig av den norske svineindustrien, ville sette seg ekstra nøye inn i det norske regelverket slik vi krevde, og ta på seg den ubetalte jobben med å vurdere

bildematerialet. Da også han ble spurt om han ikke var redd for eventuelle represalier fra næringa sa han: «Det struntar jag i».

Forhindret av pandemien, reiserestriksjoner og smittevern reiste bildematerialet alene over grensa, på en minnepinne med budbil til Algers. Men før vurderingsarbeidet kunne starte og senere brukes til noe som helst, måtte mer systematikk på plass.

Metode 2: Kategorisering av mulige regelbrudd

Det finnes en rekke forskrifter, lover og regler som skal sikre god dyrevelferd i Norge: Lov om dyrevelferd, Forskrift om hold av svin, Forskrift om velferd for produksjonsdyr, Dyrehelseforskriften med veileder og Veileder om transportegnethet blant annet. Innsyn hos Mattilsynet, som skal kontrollere at norske bønder etterlever regelverket, ga oss dessuten innsyn i Veileder for tildeling av aktivitets- og rotemateriale for gris. Vi hadde mye å sette oss inn i, og alle forskrifter, lover og veiledere ble lest fra ende til annen.

I et regneark i Google førte vi inn antall gårder anonymisert. Vi kalte dem gård 1, gård 2, gård 3 osv. Det var altså snakk om til sammen 28 gårder aktivistene hadde tatt seg inn på siden sommeren 2019, som vi ville fokusere på. Flere av gårdene var besøkt mer enn én gang. For hver gård la vi inn en kolonne der professor Bo Algers kunne fylle inn en generell kommentar etter å ha sett bildene. Men vi krevde altså at han gikk mer systematisk til verks enn det, all den tid aktivistene mente de så lovbrudd ved samtlige gårder.

Den svenske professoren kunne ikke vurdere filmene og bildene fra gårdene ut fra alle paragrafer i det gjeldende lovverket. Den jobben ville blitt altfor omfattende. Enkelte lovparagrafer var dessuten mer aktuelle enn andre når det gjaldt dyrevelferden for gris og hva vi hadde observert på bildematerialet. I regnearket, som senere ble delt med professoren, satte vi sammen et utvalg av 13 paragrafer hentet fra de ulike lovverkene beskrevet ovenfor. For hver gård aktivistene hadde tatt seg inn på, skulle Algers vurdere bildene ut fra disse 13 paragrafene som blant annet handlet om syke og skadde dyr, mangel på materiale og renhold i grisehusene, dyretetthet, fiksering av purker osv.

Funn: 225 regelbrudd

Etter nærmere to måneders arbeid var den svenske professoren ferdig. En gjennomgang av regnearket viste at han fant forhold som tydet på at dyrevelferdsreglene var brutt ved 26 av de 28 gårdene. Til sammen var det snakk om 225 tilfeller knyttet til grisegårdene over hele landet. Typen brudd som oftest gikk igjen i analysen var mangel på stimulerende miljø, mangel på aktivitets- og rotemateriale i bingene og syke og skadde dyr som i mange tilfeller ble utsatt for en unødig påkjenning.

Med denne gjennomgangen hadde vi kvalitetssikret materialet. Det var ikke lenger bare aktivistenes ord eller vår egen oppfatning av bildene som bestemte veien videre. Omfattende brudd på dyrevelferden hos en rekke norske svineprodusenter var dokumentert og faglig forankret. Først nå bestemte vi oss for å gå videre med graveprosjektet. Og det var først nå at bildene, satt inn i grundigere undersøkelser og kontekst, senere kunne publiseres.

Metode 3: Inn i arkivene

Ofte er vi journalister for dårlige til å sjekke om løfter gitt i forbindelse med store avsløringer blir fulgt opp. Ofte slipper vi saken og går over i nye prosjekter. Dette ville vi gjøre noe med. Vi ønsket ikke å ha fokus på enkeltbønder, men selve næringa og systemet rundt bøndene som skal fange opp og forhindre dårlig dyrevelferd. Vi ville bruke aktivistenes materiale til å ettergå om den mektige kjøttbransjen hadde gjort som den lovet to år tidligere. Men hva konkret var det egentlig den lovet? For å finne tilbake til de tydeligste og mest konkrete løftene etter forrige avsløring, saumfarte vi nå alle aviser, nasjonalt og lokalt, i Retriever. Vi lette etter oppfølgingsaker og kronikker om svineindustrien som hadde blitt publisert etter juni 2019. Vi så gjennom alle tv- og radiodebatter fra den gang, samt alle reklamefilmer og annonser fra næringa, og noterte oss løfte etter løfte. Vi gjennomgikk også hjemmesidene til slakteriene og ulike bondeorganisasjoner. Ved hjelp av det digitale internettarkivet Wayback Machine oppdaget vi at flere av dem i tida etter 2019-dokumentaren hadde publisert splitter nye dyrevelferdssider og -artikler, med flere, helt konkrete løfter også her.

Listen over næringens egne løfter ble omfattende. Det slo oss hvor tydelige flere av dem var. De framstod nærmest som garantier.

Funn: Garantier fra næringen

- *Alle dyr skal ha det bra. Punktum.* (Nortura, juni 2019)
- *Står det Gilde på pakka, skal du være trygg på (...) at dyrene har hatt det bra. Holder man ikke standarden for dyrevelferd, leverer man ikke kjøtt til Gilde* (Nortura, juni 2019)
- *Hvis du ikke klarer å etterleve god dyrevelferd, så har ikke vi plass til deg i næringa. Da vil vi ikke ha deg som leverandør* (Nortura, juni 2019)
- *Purkene står ikke i trange båser slik de gjorde tidligere. De går fritt omkring i fjøset* (Nortura, mars 2020)
- *Bønder som ikke etterlever regelverket, har ikke noen plass i næringa* (Norges Bondelag, juni 2019)
- *Slakterier skal melde fra til Mattilsynet når en bonde blir trukket økonomisk pga dårlig dyrevelferd* (Norges Bondelag, juni 2019)
- *Slakterier kan avslutte samarbeid med bønder med dårlig dyrevelferd. Dersom et samarbeid blir avsluttet skal det ikke være mulig for bonden å få levert dyr til andre slakterier* (Norges Bondelag, juni 2019)

- *Dyrevelferdsprogrammet vil gi et vesentlig bedre utgangspunkt for å sikre dyrevelferden enn situasjonen var i 2013 til 2016 (Norges Bondelag, juni 2019)*
- *Dyr skal behandles godt og regelverket skal følges. Dårlig behandling og vold mot dyr er uakseptabelt og skal ikke forekomme (Fatland, juni 2019)*
- *Vi som varemottaker skal kunne dokumentere for omverdenen at våre leverandører tar dyrevelferd på største alvor (Fatland, november 2020)*

Nå ville vi ettergå løfte etter løfte. Men hvordan skulle vi, utover aktivistenes bilder og ekspertens vurdering, finne ut det? Hvor mange bønder hadde brutt dyrevelferdsreglene de siste to årene og blitt utestengt fra bransjen for eksempel? Slakterigiganter som Nortura og Fatland er private selskaper og derfor ikke pålagt å gi journalister innsyn i for eksempel egne tall og statistikker, langt mindre svare på hvem som er eller var deres produsenter av svinekjøtt. Her kom vi ikke langt med offentliglova.

Slakterikjeden Fatland brukte nesten seks måneder fra vi sendte de første spørsmålene om deres rutiner og navngitte produsenter til de ga et ufullstendig svar. Nortura delte en del statistikk og beskrivelser av egne rutiner for sikring av god dyrevelferd, men ville ikke svare på hvilke bønder som leverte kjøtt til dem.

Hvordan skulle vi da kunne ettergå løftet fra den påkostede Nortura-reklamen om at: «Holder man ikke standarden for dyrevelferd, leverer man ikke kjøtt til Gilde». Vi måtte utvide fokuset og granske de som kontrollerer bransjen.

Metode 4: Første innsynsrunde hos Mattilsynet

Hvert år kontrollerer Mattilsynet dyrevelferden hos ca. 20 prosent av alle svineprodusenter. Det gjør de blant annet ved å troppe opp på gårdene, på tilsyn. Etter inspeksjonene skriver Mattilsynet tilsynsrapporter, som sendes den aktuelle bonden. I rapportene påpeker ofte Mattilsynet feil og mangler ved dyrevelferden og pålegger bonden å rette disse avvikene innen fastsatte frister. Det handler om alt fra hva grisene har krav på i bingene for å ha det bra, manglende renhold og dårlig sikkerhet, men også syke og skadde dyr som trenger behandling eller burde vært avlivet.

Mattilsynets elektroniske postjournaler går tilbake til 2017. Vi søkte innsyn i samtlige tilsynsrapporter om de 28 navngitte bøndene aktivistene hadde tatt seg inn hos. Vi så at flere av gårdene ikke hadde vært kontrollert av Mattilsynet de siste fire årene, men noen hadde det. En del personsensitive opplysninger ble unntatt offentlighet, det samme ble en del bilder Mattilsynet hadde tatt under inspeksjoner. Men ellers fikk vi innsyn i det vi ba om. For en av bøndene ble vi nektet innsyn i en rekke rapporter, begrunnet med «konkurransemessig betydning». Dette dreide seg om en svinebonde med en ledende stilling i industrien.

Vi katalogiserte dokumentene vi fikk innsyn i i mapper for hver bonde, men også et eget regneark. I egne kolonner trakk vi ut nøkkelinformasjon om hver gård: Bondens navn, stedsnavn, dato for når aktivistene tok seg inn, dato for tilsyn, kommentar om hva inspektørene hadde påpekt, samt lenke til de aktuelle rapportene. Målet med regnearket var å få bedre oversikt over hver enkelt sak.

Det slo oss raskt hvor omfattende korrespondansen var. I flere saker ble til dels grove brudd på dyrevelferden påpekt og krevd rettet igjen og igjen. Brev med vedtak om feil som måtte rettes gikk i mange tilfeller fram og tilbake i årevis. Til tross for den strenge ordlyden i flere av rapportene, så det ikke ut til at dyrene på disse gårdene fikk det noe bedre. I tilsynsrapportene fra Mattilsynet var også tidligere tilsyn ved de aktuelle gårdene omtalt. Dermed kunne vi, i tillegg til regnearket med nøkkelinformasjonen, lage et eget dokument, en tidslinje, for hver bonde. Målet var å kunne se utviklingen på gården over flere år, satt opp mot aktivistenes bilder fra nyere tid og ekspertens vurdering av materialet. Var det slik at det i tillegg til dyrevelferdsbrudd ekspertene hadde funnet, hadde vært problemer på gårdene i flere år før aktivistene tok seg inn? Brudd som myndighetene visste om?

Funn: Gjengangerne

På en av gårdene fant Mattilsynet i 2012 flere syke og skadde dyr som ikke hadde fått den behandlingen de trengte. I 2016 kom de tilbake og skrev «uakseptable forhold» i sin rapport. «Elendige renholdsrutiner», stod det. Året etter kom Mattilsynet på nok et tilsyn. Nok en gang konkluderte de med at grisene ikke hadde det bra. «Du har hatt gjentatte og grove brudd på dyrevelferdsloven», skrev de til bonden. Men ingenting skjedde. Bonden fikk fortsette driften. Aktivistenes bilder fra 2020 og ekspertens vurdering avdekket fortsatt alvorlige problemer med dyrevelferden i grisehuset hans, åtte år etter at Mattilsynet første gang påpekte lignende brudd.

Ved en annen av de 28 gårdene fant Mattilsynet svært mange skadde griser. Det var møkkete i bingene, og dyrene hadde ikke noe materiale å sysselsette seg med. Derfor bet de hverandre til blods i stedet. Slik hadde det vært på gården også ved tidligere tilsyn, slo Mattilsynet fast. Aktivistene hadde tatt seg inn på denne gården en rekke ganger de siste årene og filmet liknende forhold. Først fem år senere, etter en bekymringsmelding om bonden, dukket Mattilsynet opp på ny inspeksjon. Dyrene led fortsatt, med store, åpne sår. Mange var halte og det fantes fortsatt ikke spor av riktig strø- og rotemateriale i bingene deres. Fire dager etter dette tilsynet tok aktivistene seg inn på ny, men forholdene for dyrene var fortsatt ikke blitt noe bedre.

Med disse og flere lignende eksempler var frøet sådd. Hvorfor fikk bønder med så dårlig dyrevelferd fortsette i år etter år? Hvorfor satte ikke systemet som skal sørge for god dyrevelferd ned foten og forbød drift der dyr led så lenge? Hvordan var egentlig kontrollen hos dem som mottok slakt? Nye innsynsrunder ga oss nye svar.

Metode 5: Offentlige ansatte på slakteriene

Dersom en gris har ytre eller indre skader eller sykdom når den leveres til slakteriet, er ofte ikke kjøttet egnet som menneskeemat. Etter slakt kasseres i så fall dyret, og bonden blir varslet om funnene. Det er Mattilsynets egne representanter, offentlige ansatte i kjøttkontrollen på slakteriene, som gjør denne vurderingen. I de såkalte kassasjonsrapportene, som vi søkte innsyn i, står det hvorfor dyrene er kassert og hvor mange kilo kjøtt bonden ikke får betalt for.

I postjournalene kunne vi se at flere av de 28 bøndene hadde fått tilsendt slike rapporter, men de var ikke enkle å tyde uten fagkunnskap. Nederst i flere av rapportene var det nemlig ført opp en rekke bokstaver (f, p, q, u) og flere koder (10, 14, 15, 21, 105, 135, 215) dyret var slaktet på bakgrunn av.

Etter bakgrunnssamtaler med Mattilsynet forsto vi at dette var bokstaver og koder knyttet til systemet «Utvidet sykdomsregistrering», USR, en database som både slakteriene og Mattilsynet forholder seg til. Alle skader og sykdom på dyr som kommer til slakteriene registreres for å holde øye med utviklingen hos bøndene. Koden 10 betydde for eksempel byller eller infiserte sår, 15 var lungebetennelse, 21 var åpent halesår osv. Kodene hadde blitt forkortet underveis, så det var ikke helt enkelt å få oversikt over de sju indikatorene for gris som var brukt over flere år for å kunne si noe om utviklingen i dyrevelferden.

Vi fikk ikke se databasen, som ifølge Mattilsynet er full av personvernsensitive opplysninger. Databasen kan brytes ned på hver enkelt bonde og tilstanden for akkurat hans eller hennes dyr. Men Mattilsynet ville ikke gi oss innsyn i dette. Dyrenes ve og vel kunne si noe om den som eier dyrene, oppga de. Vi vurderte å klage. Men det fører ofte til formalisering, jussifisering og motstand. I denne saken valgte vi dialog først, før eventuelle klager.

Funn: Skader og slakterier knyttet til enkeltbønder

Ved hjelp av kassasjonsrapportene, og opplysningene om USR fra Mattilsynet, kunne vi se hvilke problemer det hadde vært ved de ulike gårdene tilbake i tid, blant annet med parasitter og halesår på griser som ble levert til slakt. En syk gris her og der behøver ikke å bety vedvarende problemer med dyrevelferden, men kan altså si noe om på hvilke gårder dyrene ikke har det så bra. Også denne informasjonen ble ført inn i tidslinjen for hver enkelt bonde.

Rapportene ga oss svar på spørsmål som var veldig viktig for vår undersøkelse. Vi kunne nå se hvilke bønder som leverte til de ulike slakterier. Med denne informasjonen kryssjekket vi Mattilsynets rapporter med aktivistenes bilder og ekspertens gjennomgang av mulige brudd på dyrevelferdsreglene.

*Kryssjekkingen avdekket at en rekke av svineprodusentene som hadde hatt aktivistbesøk leverte til nettopp Nortura, som eier merkevaren Gilde. Stikk i strid med garantien deres om at bønder med dårlig dyrevelferd **ikke** leverer til Gilde. Vi måtte finne ut mer om disse bøndene, som fikk fortsette med dokumentert dårlig dyrevelferd.*

Metode 6: Personresearch

Ved hjelp av blant annet Folkeregisteret, Eiendomsregisteret, Bizweb, Google, Retriever, Nasjonalbiblioteket og landbruksdirektoratets base for produksjonsstøtte fant vi ut mer om den enkelte. Vi saumfarte også svinenæringas egne sider som svineportalen.no, landbruk.no, norsklandbruk.no, bondebladet.no osv. Via Norges Bondelags og Norsvins hjemmesider fant vi informasjon om hvem som satt i de ulike fylkesstyrene og lokallag. Her lå det også mye informasjon om hvem som tidligere hadde hatt disse vervene.

Ved hjelp av valg.no kunne vi finne ut hvilke bønder som var kandidater til kommune- og fylkestingsvalget i 2019. Her var det mulig å søke innenfor bestemte kommuner, kombinert med bondens navn.

Funn: Bønder med viktige verv

Det viste seg at en rekke av de 28 bøndene hadde ledende eller sentrale posisjoner i næringa. Flere var politisk engasjert på valglister for Senterpartiet og hadde i klare ordelag uttalt seg om dyrevelferden for gris etter Brennpunkt-dokumentaren Griseindustriens hemmeligheter. Vi avdekket også at en av bøndene hadde en lederrolle ved Fatland, landets andre store slakteri. Dette førte til nye vurderinger i forhold til identifisering eller delvis identifisering av enkeltbønder med verv og aktiv samfunnsrolle.

Ved å kombinere informasjon fra arkivene, Mattilsynets rapporter, aktivistenes bilder og ekspertens vurderinger av dem, kunne vi se at det hadde vært store problemer med dyrevelferden på Fatland-lederens gård i flere år fra 2015-2020. Hvorfor leverte mannen fortsatt griser, enkelte av dem døde, til eget slakteri? Sammenstillingen av alle opplysningene om gården skulle senere vise seg å bli vanskeligere å publisere enn vi hadde trodd.

Metode 7: Andre innsynsrunde Mattilsynet

En ny bakgrunnssamtale med Mattilsynet avdekket at verken tilsynsrapportene eller kassasjonsrapporter ble systematisert. Kontrollorganet kunne ikke hente ut statistikk over for eksempel en bestemt type avvik i norske grisehus eller gi oss noen samlet oversikt over hvilke typer avvik som gikk igjen. På spørsmål om dyrevelferden for norske griser hadde blitt bedre siden avsløringene for to år siden, svarte tilsynet at det er vanskelig å måle bedring i dyrevelferd «etter

så kort tid». Mattilsynet hadde heller ingen egen analyseavdeling, som jobbet systematisk med å se på dyrevelferden for gris over tid.

Hvordan visste tilsynsmyndigheten hvor den skulle sette inn støtet og veilede og forebygge brudd på dyrevelferden da?

Første forsøk: For omfattende og ressurskrevende

For å se utviklingen over tid, søkte vi innsyn i samtlige tilsynsrapporter om norske svineprodusenter fra 2018-2020. Vi ba også om dokumentasjon på hvordan bøndene rettet hvert enkelt avvik og om dokumentasjon som viste når og hvordan Mattilsynet lukket og arkiverte de ulike sakene.

Avslaget kom raskt. Det var snakk om nærmere 2000 tilsyn, Mattilsynet mente at dokumentene var «mer komplekse enn vi var klar over». De listet opp hva de i så fall måtte sortere: Bekymringsmeldinger, bilder, video, varsel om vedtak, tilbakemelding på varsel om vedtak, vedtak med ulike frister, varsel om tvangsmulkt, vedtak om tvangsmulkt, klager på vedtak, klagesaksbehandling, oppfølgingstilsyn, tilbakemelding på vedtak med dokumentasjon av at pålegg er gjennomført osv.

Vi forsto at Mattilsynet neppe kunne gi oss alt vi hadde bedt om, og at vi derfor burde nedskalere prosjektet uten at det gikk ut over kvaliteten på vår kartlegging. Vårt mål var fortsatt å sjekke om systemet som skulle gi dyrene bedre velferd fungerte.

Andre forsøk: Lite interessert i kritisk analyse

Vi diskuterte derfor med Mattilsynet for å se om det var mulig å kutte til et representativt utvalg saker. Tilsynsåret 2018 var ikke representativt fordi Mattilsynet da hadde en stor tilsynskampanje med svineprodusenter i Rogaland. 2020 var heller ikke representativt på grunn av pandemien. 2019 var derimot et ganske vanlig tilsynsår. Men Mattilsynet ville ikke gi oss innsyn i rapportene fra de drøyt 500 inspeksjonene de hadde gjennomført. Argumentet var igjen at det var for arbeidskrevende. «Dette er forskning, ikke journalistikk», sa Mattilsynet om vår nye innsynsbejring.

Vi ble også frarådet å fortsette arbeidet. Argumenter om at en gjennomgang kunne være nyttig også for Mattilsynet, fordi de ikke selv hadde laget en slik statistikk, nådde ikke fram. Mattilsynet la vekt på at deres tilsyn var risikobaserte, altså at de kun dro på tilsyn til svinebesetninger der de antok at det var størst fare for dyrevelferdsbrudd. «Når tilsynene ikke er systematiske for hele næringa, kan ikke statistikken bli det heller», sa de. Mattilsynet var tydelig skeptiske til at journalister skulle trekke konklusjoner om hvor skoen trykker hos norske svinebønder.

Det var overraskende hvor lite interessert myndighetene virket i analyse av egne funn. Vi lurte på hva som lå bak, og presset på for å få Mattilsynet til å revurdere sine avslag. Etter en del dialog, oppnådde vi dette.

Tredje forsøk: Innsyn i vedtak

Nå fikk vi interessante detaljer om tilsynsordningen. Når Mattilsynet er på tilsyn og skriver sin rapport, varsler de vedtak med en klagefrist før vedtakene faktisk fattes. Dersom bonden klager på varselet, eller allerede har rettet feilen ved gården, fattes aldri vedtaket. Vi så en ny innsynsmulighet og ba nå om innsyn kun i de fattede dyrevelferdsvedtakene for svin i 2019. Det var i overkant av 200 vedtak.

Vi møtte nå større velvilje hos saksbehandlere og informasjonsfolk. Mattilsynet satte flere jurister og fagfolk på saken. Etter noen uker fikk vi mange av de dokumentene vi hadde etterspurt.

Det viste seg at regionkontorene til Mattilsynet tolket forvaltningsloven ulikt. Noen unntok bondens navn og stedet gården lå, andre unntok detaljer ved selve vedtakene som var fattet. En region hadde rett og slett misforstått innsynsbegjæringen og sendte over kun varslene.

Noen få saker ble unntatt offentlighet i sin helhet av personvern hensyn. Vi klaget fordi det var viktig for oss at oversikten over avvik ble så fullstendig som mulig. Innsynet så langt viste at informasjon om hvilke typer avvik som hadde blitt oppdaget og hvordan sakene var løst, utgjorde mesteparten av opplysninger i dokumentene. Vi argumenterte med dette og nådde fram med noen av klagene.

Systematisering av dokumenter

Dokumentene vi fikk innsyn i, ble sortert i mapper for hver av Mattilsynets regioner. Dokumentbunken vokste, men det oppsto et problem: Det gikk ikke an å søke i hver regionmappe etter bestemte saker. Årsaken var at dokumentene fra Mattilsynet ikke var merket med deres egne saksnummer. De het bare bekreftelse.pdf, tilsynsrapport.pdf osv. Vi måtte derfor systematisere dette selv, for å gjøre det søkbart og mer oversiktlig. Det var en arbeidskrevende jobb siden hvert saksnummer ofte inneholdt flere vedtak, gjerne 10-15 dokumenter til sammen. Med over 100 saksnummer var det snakk om over 1000 dokumenter som måtte systematiseres. Deretter ba vi Mattilsynet om innsyn i listen basert på saksnumre. Det viste seg at vi ikke hadde fått alle dokumentene. Åtte saker manglet. Men så oppdaget vi en alvorlig mangel ved de rapportene vi hadde fått tilsendt. I Mattilsynets rapport om dyrevelferd for 2019 oppdaget vi at det var fattet ett vedtak om avlivning, fire vedtak om tvangsmulkt, tre vedtak om forbud mot aktivitet og fire vedtak om overtredelsesgebyr. Dette er noen av de strengeste virkemidlene Mattilsynet kan bruke for å få bønder til å etterleve dyrevelferdsreglene. Det viste seg at ti av disse vedtakene

gjaldt svinebesetninger. De hadde ikke kommet med i behandlingen av vår opprinnelige innsynsbegjæring fordi de internt var kodet annerledes enn vanlige enkeltvedtak.

Først noen uker senere hadde vi oversikt over samtlige 217 registrerte avvik i grise fjøs i løpet av ett år. Nå hadde vi de dokumentene vi trengte for å kunne undersøke dyrevelferden videre.

Metode 8: En database blir til

Dokumentene vi fikk innsyn i var standardiserte, men alle sakene var ulike. Det tok tid å lese alt og bli kjent med hva slags informasjon de ulike dokumentene inneholdt. For å skaffe den oversikten Mattilsynet ikke selv hadde eller kunne hente ut for oss, begynte vi å bygge opp en omfattende database. Vi ga hvert avvik Mattilsynet hadde funnet en egen linje med tilhørende saksnummer og satte opp en rekke kategorier vi tenkte vi kom til å trenge. Jo flere saker vi leste, desto flere kategorier kunne vi sette opp for å systematisere informasjon som gikk igjen i dokumentene.

Tiden som går

Tilsynsrapportene og brevene om fattede vedtak inneholdt også datoer og tidsfrister bonden måtte rette opp manglene innen. Dette var svært interessante opplysninger. I mange saker så det ut til å gå svært lang tid fra feil ble oppdaget til de ble rettet og sakene lukket. Mange saker så ikke ut til å være løst i det hele tatt.

For å kunne måle hvor lang tid det tok å rette opp i hvert enkelt avvik, la vi inn sju viktige kolonner i databasen: Dato tilsyn, dato vedtak, dato frist, forlenget frist, lukket (avmerkingsboks), dato lukket og tid gått. I denne siste kolonnen «tid gått» brukte vi en Excel-formel for å måle differansen mellom kolonnen «dato tilsyn» og kolonnen «dato lukket». Dersom sakene ikke var lukket, fikk vi på denne måten svar på hvor lenge de hadde stått uløst.

Funn: 125 dager på å lukke avvik

Våre funn viste at bøndene i mange tilfeller ikke overholdt fristen. Det så ikke ut som det fikk reelle konsekvenser. I andre tilfeller er det Mattilsynets saksbehandling som tar tid. Vårt regnestykke viste at det i snitt tok 125 dager fra Mattilsynet oppdaget et regelbrudd til saken ble avsluttet og arkivert.

Målingene avdekket også at en rekke avvik ble stående uløst i urovekkende lang tid. Flere saker hadde stått åpne i flere hundre dager fra vedtaket var fattet. I en av disse sakene hadde Mattilsynet under fire inspeksjoner på en gård i 2019 funnet syke og skadde dyr som trengte behandling eller avliving. Bonden ble pålagt å gjøre det, og legge fram en plan for hvordan grisene skulle få det bedre fremover. Da NRK fikk innsyn i saken hadde den stått uløst i 797 dager. Nye

innsynsbegjæringer på kassasjonsrapporter for den aktuelle bonden viste at han i mellomtiden fortsatte å levere skadde dyr til slakteriet.

Funn: 39 ulike regelbrudd

Blant de 217 avvikene var det flere titalls forskjellige regelbrudd. Siden Mattilsynet ikke selv hadde oversikt over hvilke som var de vanligste, eller kan ta ut noen statistikk i sine systemer, men sa det «i stor grad dreide seg om drift i fjøset», ville vi undersøke dette nærmere og skille ut de avvikene som blant annet handlet om syke og døende dyr. Vi la inn kolonnen «vedtak» i regnearket.

Vi var nå tre kolleger som leste dokumenter og krysset av i regnearket. Listen med regelbrudd ble lengre jo flere dokumenter vi leste, jo mer vi lærte. Til slutt inneholdt den 39 ulike brudd på dyrevelferdsreglene.

Noen av disse var: Syke og skadde dyr, avlivning av dyr, døde dyr, redusere dyretettheten, krav om tiltak mot halebiting, behov for sykebinger, krav om rådgivning/tiltaksplan for dyrevelferden, fiksering av purker, mangel på rotmateriale, mangel på tørr liggeplass, mangel på drikkevann og renhold i fjøset.

Med så mange som 39 ulike regelbrudd hadde vi behov for å kategorisere ytterligere, for å kunne fortelle om funnene på en tydelig måte. Etter å ha gjennomgått 217 avvik fant vi tre kategorier de ulike variantene kunne samles under. Det gjaldt ikke «i stor grad drift i fjøset», men grisens behov i fjøset (for eks. mangel på drikkevann, strø, rotmateriale i bingene osv.), syke og skadde dyr og drift i fjøset (ombygging, brannsikring, el-kontroll osv.).

Systematisering av data

For at vi skulle kunne analysere og gjøre funn i regnearkene våre, var det viktig å ha så strukturert informasjon som mulig. Da holdt det ikke bare å sette opp kolonner i regnearket. Hvis vi hadde latt kolonnen «vedtak» være et fritekstfelt, kunne vi senere støtt på problemer når vi skulle ta ut oversikten over hva slags vedtak som ble fattet. Spesielt når det er et team med flere journalister som jobber i samme regneark.

Ved hjelp av datavalidering (vedlegg 1), en funksjon i de fleste regnearkprogram, satte vi opp lister med valg som begrenset hva som var gyldig data i cellene under en kolonne. Slik fikk vi en rullegardinliste med forhåndsdefinerte valg. På denne måten sikret vi at Python-koden som analyserte regnearkene våre ikke snublet i skrivefeil. En bonuseffekt er at det også er kjappere enn å punche dataene manuelt.

Python-koden organiserte vi med verktøyet JupyterLab (vedlegg 4). Der er et web-basert verktøy som gjør det mulig å jobbe interaktivt med data og kode i nettleseren. Vi satte opp koden på en slik måte at vi kjapt kunne hente ut oppdaterte rapporter om hva slags funn vi satt på. Det var spesielt nyttig ettersom regnearkene våre var i stadig endring.

Funn: Grisen får ikke det den har krav på

Halvparten av alle dyrevelferdsbruddene handlet om at grisene ikke fikk det de har krav på i fjøset for å ha det bra: Tørt strø, materiale til å rote rundt i, nok plass, tilstrekkelig med drikkevann, riktig fôr og rengjorte binger. En annen stor del av regelbruddene, rundt 30 prosent, handlet om syke og skadde dyr som ikke hadde fått den behandlingen de trengte.

Manglende dokumentasjon

I Mattilsynets egne regler for tilsyn står det at «vedtak som fattes skal følges opp». Ved gjennomlesing av de mange vedtaksdokumentene oppdaget vi et gjennomgående trekk i sakene som forundret oss. Når Mattilsynet påpekte til dels grove brudd på dyrevelferden og fattet vedtak om at feilene måtte rettes, kunne bonden i mange tilfeller bare skrive tilbake at feilen var rettet (Vedlegg 2). Ofte på håndskrevne lapper med korte kommentarer som «vask utført», «binge klargjort» eller «rutiner gjennomgått». Uten noen ytterligere dokumentasjon på at det faktisk stemte. Mattilsynet krevde heller ikke alltid dokumentasjon. I egne brev, på bakgrunn av slike tilbakemeldinger fra bonden, lukket de i stedet saken (Vedlegg 3). «Du opplyser at du måker og strør oftere. Saken er dermed avsluttet fra vår side», kunne det stå. Hvordan kunne Mattilsynet vite at forholdene for dyrene hadde blitt bedre uten ytterligere dokumentasjon?

Få krav til dokumentasjon så ut til å gjelde mange saker. For å finne ut nøyaktig hvor mange, lagde vi etter eget skjønn en liste med kategorier basert på hva vi så i rapportene. Altså: På hvilken måte dokumenterte bonden at feilen var rettet, og vår vurdering om dokumentasjonen var tilstrekkelig. F.eks. et avvik om manglende rotemateriale ble ikke vurdert som tilstrekkelig dokumentert hvis det ble gjort muntlig over telefonen.

Listen som vi la inn som en nedtrekksmeny i regnearket så slik ut: Muntlig uten vedlegg (ikke dokumentert), skriftlig uten vedlegg (ikke dokumentert), skriftlig med vedlegg (dokumentert), bilder (dokumentert), kvittering(er) (dokumentert), tiltaksplan rådgiver/veterinær (dokumentert), attester (dokumentert), eierskifte (dokumentert), oppfølgingstilsyn fra Mattilsynet (dokumentert) og løst/delvis løst mens Mattilsynet var på stedet (dokumentert).

Funn: Regelbrudd ble lagt vekk uten dokumentasjon

Undersøkelsen viste at nesten halvparten av alle regelbrudd ble lagt bort på de to første kategoriene, altså muntlig uten vedlegg eller skriftlig uten vedlegg. Uten videre dokumentasjon på

at grisene faktisk hadde fått det bedre. Bare 15 av 84 saker som ble avsluttet i 2019 ble lukket på grunn av at Mattilsynet selv gjennomførte et oppfølgingstilsyn.

Få strenge reaksjoner

Ved gjennomgang av alle dokumentene la vi merke til at det stort sett var snakk om enkeltvedtak eller såkalte hastevedtak, for eksempel at dyr måtte avlives på stedet under inspeksjon. Men Mattilsynet har en rekke verktøy de kan bruke for å få bønder til å etterleve reglene og sørge for god dyrevelferd. De kan trappe opp reaksjonene overfor bønder med blant annet å avvikle dyreholdet, vedta tvangsmulkt eller forby aktivitet en periode på gården.

Ved å søke innsyn i Mattilsynets egne retningslinjer «Virkemiddelbruk ved tilsyn» lagde vi en liste over virkemidlene kontrollmyndigheten har til rådighet. Ved hjelp av denne listen kunne vi kategorisere alle avvikene i regnearket og finne ut hvor ofte de ulike virkemidlene ble brukt.

Funn: 11 av 217 avvik ble møtt med de strengeste virkemidlene

I de 217 avvikene ble de strengeste virkemidlene brukt 11 ganger. Bønder med gjentatte problemer med dyrevelferden fikk sjanse på sjanse. De fikk det samme vedtaket fattet mot seg igjen og igjen, uten at Mattilsynet tydde til sterkere lut.

Vår datakartlegging viste at norske griser lider i måneder og år, uten at myndighetene klarer å stanse det. Grove og gjentatte brudd på dyrevelferden blir påpekt igjen og igjen, uten at forholdene rettes og uten at kontrollmyndighetene setter ned foten. Nå var vår utfordring å velge. Hva var det viktigste? Hvilke funn skulle vi formidle på hvilken måte, og hva skulle vi la ligge?

Metode 9: Målgruppearbeid

Vi bestemte oss for å prøve å nå en gruppe der mange ikke bruker NRK til daglig: 25-35-åringer med lav utdanning som er bosatt utenfor de store byene. Derfor dybdeintervjuet vi seks personer i målgruppa. Vi stilte dem spørsmål om alt fra bakgrunn, medievaner, dyrevelferd og mer spesifikt om grisens vesen, fjøset og svinenæringa i Norge.

Funn: Mye engasjement og lite kunnskap

Alle var interessert i og opptatt av dyrevelferd, som for dem betød at dyrene skulle ha det så bra som mulig fram de til ble slaktet. Dårlig dyrevelferd var dårlig plass, møkkete binger, mangel på mat og vann, skader, smerter og vanskjøtsel. De mente vi hadde strenge regler og et godt lovverk i Norge og hadde tillit til kontrollorganet Mattilsynet. Bare én trodde grisen bodde i tomme betongbinger.

De fleste leste artikler om dårlig dyrevelferd og gjerne langsaker med video, men orket ikke se de mest groteske bildene uten et forvarsel i teksten. De handlet forøvrig billig kjøtt på grunn av dårlig økonomi, eller Gilde «fordi det vet jeg er bra».

Vi tok inntrykkene med i manusarbeidet og spesielt i den grafiske utformingen av langlesningssakene. Vi tok mange konkrete grep for å tilpasse innholdet: Vi droppet de verste bildene, og de vi brukte la vi langt ned eller i bildegallerier der du aktivt måtte bla for å finne dem. Siden målgruppa hadde lite kunnskap om grisens vesen og behov, lagde vi grafikk for å få fram dette, som sto i grell kontrast til bruddene vi avdekket.

Etter publisering viser analyser at vi lykkes i målene våre: artiklene nådde flest lesere utenfor storbyene. Hele 76% av de som leste langsaken om systemfeilene, bor utenfor de store byene, mens snittet på nrk.no til vanlig ligger på rundt halvparten. Artiklene nådde også flere under 30 år, sammenlignet med hva som er vanlig på nrk.no.

Etikk

Allerede da aktivistene tok kontakt, og vi fikk se deler av bildematerialet, var det klart at dette kom til å bli en sak med store etiske utfordringer. Her var det et materiale som var innhentet ved innbrudd som metode, av aktivister med en klar agenda. Innholdet var vanskelig å verifisere, slik det alltid er når journalistene selv ikke har deltatt i innhenting. I tillegg var det en rekke andre vanskelige problemstillinger. 28 bønder hadde blitt utsatt for innbrudd, og hadde god grunn til å føle både utrygghet og sinne. Hvordan skulle vi forholde oss til dem? Smitte i grisekjøp kan være svært alvorlig og føre til masseslakting. Var smittevernet betryggende?

Fra starten av involverte vi en etisk «task force», bestående av vår redaktør, Frank Gander, NRKs etikkredaktør Per Arne Kalbakk, og redaksjonssjef Reidar Kristiansen. I samråd med dem bestemte vi at vi kunne gå videre med saken. Spørsmålet om den ulovlige innhenting av aktivistenes materiale ble ikke noen showstopper. Vurderingen var at det av og til er riktig og viktig å lage journalistikk som er basert på materiale som er skaffet på en lovstridig måte, for eksempel lekkede politidokumenter og annet taushetsbelagt materiale. Det avgjørende er om informasjonen er riktig, om den er viktig, og om den ikke kunne blitt skaffet på annet vis. I tillegg var det essensielt at redaksjonen ble tilbudt dette materialet etter at innbruddene var begått, og ikke hadde noen kjennskap eller rolle i det på forhånd. Alt dette må veies opp mot belastningen for bøndene.

Det er vår jobb å avdekke kritikkverdige forhold. Vi skal bidra til den offentlige debatten med nødvendig informasjon. Loven slår fast at dyr har egenverdi og skal behandles godt. Det er viktig for samfunnet at offentlige tilskudd blir brukt fornuftig, og at tilsyns- og kontrollregimet fungerer. Derfor er det også et viktig felt for NRK å følge med på, ikke minst er det viktig for oss å følge

opp løftene som ble gitt etter de forrige avsløringene av dårlig dyrevelferd. Debatten som fulgte rundt lunsjbordet, i media og på Stortinget viser at vår journalistikk satte agenda og bidro med ny og viktig informasjon.

Fra begynnelsen bestemte vi også at aktivistbildene ikke alene kunne danne grunnmuren. Vi måtte gjøre egne, grundige undersøkelser som kunne vise systemfeil, slik at saken ikke hvilte på det som var funnet hos 28 bønder. Det ville uansett være en stikkprøve. Det var et premiss fra starten at bøndene skulle anonymiseres. Enkeltbøndene var aldri en hovedsak for oss. De var et symptom på et system med store mangler. Derfor brukte vi ikke navn eller geografisk plassering, og valgte ut bilder som skulle gi minst mulig stedsinformasjon. Så vidt vi er kjent med har ingen bønder blitt identifisert på grunnlag av publiseringene våre. Det var en forutsetning at vi kunne være helt åpne om kildegrunnlaget. Det var aktivistene innforstått med, og de ble intervjuet med navn og bilde i sakene. Vi laget også en [egen sak rundt de etiske vurderingene våre](#) - som ble en av de best leste sakene i rigget.

Vi valgte også, som vi ofte gjør, å være ekstra åpne om innholdet i sakene til alle aktørene i god tid før publisering. Det betyr blant annet at industriaktørene Nortura og Fatland, tilsynsmyndigheten Mattilsynet og Norges Bondelag, ble invitert til NRK for å gå gjennom nettsakene og den første Dagsrevy-reportasjen på forhånd. Dette skjedde ca. tre uker før publisering. For Nortura og Fatland klippet vi dessuten sammen et utdrag av aktivistenes materiale som selskapene fikk se. Det var snakk om ca. 40 minutter video for hvert selskap, inkludert en rekke stillbilder fra de ulike gårdene, slik at de skulle få et helhetsinntrykk. Dette er mer enn vi er forpliktet til i VVP, men det ga oss mulighet til ekstra kvalitetssikring, og vi får tatt noen diskusjoner på forhånd slik at fokus ikke blir forstyrret når vi publiserer. Det er ikke alltid denne metoden er mulig, men i dette tilfellet fungerte den bra – med ett unntak.

Bare noen dager etter at vi hadde sendt ut e-post til aktørene i saken, publiserte Nationen en sak om hva aktivistene hadde gjort. I saken reagerte Bondelaget sterkt på aktivistenes metoder, før de hadde sett et eneste bilde, og kalte dette organisert kriminalitet. Saken ble også fulgt opp av en kommentator i samme avis, som under tittelen «Journalistisk heleri» beskyldte NRK blant annet for å ha kjøpt innbruddsmateriale. Kronikken inneholdt mange faktafeil og ubegrunnede påstander, men vi ønsket ikke å debattere verken aktivistenes metoder eller NRKs rolle gjennom å kommentere det som på dette tidspunktet var upublisert materiale.

For de 28 bøndene som inngikk i aktivistmaterialet som vi brukte, laget vi et eget opplegg. Vi sendte «gammeldagse» brev i posten, der vi fortalte om innbruddene, og at NRK ville bruke deler av materialet som aktivistene hadde skaffet. Vi skrev at bøndene ville bli anonymisert, men at vi uansett gjerne ville bruke eventuelle kommentarer de måtte ha i sakene våre. Svært få av dem ønsket å snakke med oss, og bare én ville gi en kommentar vi kunne sitere. Men en håndfull

snakket med oss på bakgrunn, og ga verdifull informasjon som førte til flere justeringer i sakene. Før publisering sendte vi en e-post til alle bøndene med bildene vi ville bruke fra deres gård, hvilke påstander som ble rettet mot den enkelte, og hva den svenske eksperten skrev om akkurat deres gård. Her oppfordret vi nok en gang til imøtegåelse, men vi ble stående med den ene vi hadde.

Norges Bondelag, der alle de aktuelle bøndene var medlemmer, påtok seg et kommunikasjonsansvar på vegne av dem. Det var tydelig at våre henvendelser til bøndene ble videresendt dit fortløpende. Vi ville likevel forsøke å komme i direkte dialog med bøndene, for å være sikre på at de hadde fått all informasjon og mulighet til å kontakte oss for prat eller imøtegåelse.

Saken om Fatland-lederen som [leverte kjøtt til slakteriet der han selv hadde en sentral rolle](#), var ekstra vanskelig. Det var mange personlige hensyn å ta til mannen, som vi besluttet å anonymisere. Slik stemningen var etter de første publiseringene, ville søkelys på en enkelt, navngitt bonde sette ham under et voldsomt trykk, selv om den sentrale posisjonen hans ved slakteriet der han leverte kjøtt var et argument for identifisering. Blant annet for å redusere presset mot mannen, valgte vi å skyve saken til etter sommerferien. Slik fikk vi større avstand til hovedpubliseringen.

Næringens strategi

For bransjen representerte bildene og granskingen et åpenbart dilemma. De måtte ta avstand fra dårlig dyrevelferd, men samtidig ivareta og forsvare sine medlemmers interesser. Norges Bondelag gjorde dette i form av krasse brev til NRK der de blant annet hevdet at grisene i enkelte scener var jaget inn i gjødselsområder av aktivistene, for å få det til å se verre ut enn det var.

Med det omfattende råstoffet vi hadde, kunne vi enkelt gå gjennom helheten og tilbakevise slike påstander. Videre mente Bondelaget at aktivistene hadde utsatt grisebesetningene for farlig smitte og stilte spørsmål om et mulig erstatningsansvar. Med dokumentasjonen på aktivistenes smittevernrutiner og informasjon fra Mattilsynet kunne vi tilbakevise også dette. Ferske rapporter fra tilsynet viste nemlig at det ikke hadde vært noe smitteutbrudd i norske grisekjøper i den perioden aktivistene hadde tatt seg ulovlig inn.

I etterkant av vår publisering valgte Norsk Bonde- og Småbrukarlag å klage NRK inn for PFU, for brudd på §1.5 om å beskytte enkeltmennesker, §3.2 om kildekritikk og kontroll av opplysninger, §3.10 om skjult opptak, §4.1 om saklighet og omtanke og §4.2 om å skille fakta og kommentar. Saken ble ikke felt.

Publisering

Prosjektet «Griseindustriens brutte løfter» består av en rekke nettsaker over fem måneder, hvorav fem er langlesingssaker. Det samlede antall sidevisninger er nærmere tre millioner. I tillegg kommer flere hundre tusen som er nådd gjennom innslag i Dagsrevyen, Dagsnytt, nyhetspodkasten Oppdatert, Debatten, Dagsnytt 18 og andre flater på NRK. (Se vedlegg).

Sakene satte dagsorden og skapte også debatt i en rekke andre medier, spesielt aviser landet rundt. Senest i forbindelse med salget av billig ribbe før jul 2021. Vi hadde laget en publiseringsplan med luft mellom sakene, slik at den ene skulle få feste seg før den neste ble publisert. Dette ga oss også rom til å følge opp den politiske debatten, tips og reaksjoner som kom inn etter første publisering og justere videre publisering etter dette.

Debatten om systemsvikten oppsto for eksempel raskt, og vi kunne ikke sitte like lenge på granskingen av Mattilsynet som den opprinnelige planen tilsa. Svinenæringas kommunikasjonsstrategi og det som framstod som en snuoperasjon kom også raskere enn ventet.

Flere sider av saken

Vi hadde allerede dokumentert grisehus med regelbrudd og systemsvikt i Mattilsynet. Rett etter den første publiseringen lagde vi også en sak som viste hvordan et grisekjøps *skal* være. Men fortsatt var det vanskelig både for oss og leserne å forstå *hvorfor* tilstanden var som den var. Fortsatt manglet vi hele bildet.

I ukene etter publisering jobbet vi derfor med å finne en bonde som selv kunne fortelle hvorfor vanskjøtsel av dyr kan skje. Til slutt fant vi Kåre Skogstad, som skulle i fengsel samme høst for nettopp alvorlig vanskjøtsel av dyr. Han valgte å fortelle i detalj, med fullt navn og bilde.

Vi ønsket også å forstå bakgrunnen for systemsvikten i Mattilsynet bedre. Flere på innsiden varslet oss i ukene etter publisering. Fortvilte veterinærer, de som jobber i førstelinja i Mattilsynet, beskrev det de kalte rystende ressursmangel. Vi hadde lange kildesamtaler med flere titalls veterinærer. Samtidig klarte vi, gjennom omfattende og krevende kildearbeid, å få tak i en rekke interne dokumenter. Flere av veterinærene i Mattilsynet stod også fram med navn.

En del konkrete funn og eksempler kunne aldri publiseres på grunn av kildevernet. Derfor kan vi heller ikke gå i detalj om dette her, men vi kunne til slutt publisere en rekke oppsiktsvekkende samlede funn om ansatte i Mattilsynet som i mange tilfeller vet om alvorlig vanskjøtsel av dyr, men ikke har tid til å følge opp.

Funn: Vet om vanskjøtsel, men får ikke stoppet den

Flere avdelinger har lange rødlistor med «verstinger» de ikke rekker å følge opp. Flere avdelinger reiser nesten ikke ut på inspeksjoner mer. En hadde sluttet helt med det. Mattilsynet reiser knapt heller på rutineinspeksjoner mer, de reiser bare til «de verste av de verste». Flere ansatte har varslet ledelsen i Mattilsynet, også skriftlig, om det de kaller en «katastrofe for dyra».

Mattilsynet-veterinærer i alle deler av landet drukner i obligatoriske oppgaver som ikke har med dyrevelferd å gjøre. Mattilsynet har et eget team som definerer hvilke av de 12000 bekymringsmeldingene fra publikum de skal prioritere. De vet ikke selv hvor mange av disse prioriterte meldingene de i praksis nedprioriterer, men NRK dokumenterte at dette hadde skjedd flere hundre ganger bare i 2021. Flere enkeltkontorer legger bort *over 90 prosent* av disse *prioriterte* meldingene.

Vi følger saken videre, og anser oss ikke ferdige - flere saker følger.

Konsekvenser

- Bransjen ba selv, like etter publisering, [om flere uvarslede tilsyn fra Mattilsynet](#).
- Nortura vedtok på ekstraordinær generalforsamling [intern granskning av egne rutiner](#)
- Landbruksministeren måtte [redegjøre om dyrevelferden](#) for Stortinget
- SV og MDG kom med krav om [eget dyretilsyn](#)
- Venstre kom med krav om at blant annet produksjonsstøtten innrettes etter god dyrevelferd, samt bedre uteområde for gris. Innstilling i Stortinget februar 2022
- Landbruksministeren [varslet ny stortingsmelding om dyrevelferd](#). Den siste kom i 2003.
- Norges Bondelag politianmeldte aktivistene. Aktivistene anmeldte alle bønder de hadde tatt seg inn hos. En rekke av sakene er nå henlagt.
- Nortura/Gilde [innrømmet grønnvasking](#) av 2019-reklamekampanje
- Mattilsynet [fikk 20 millioner kroner i ekstra ressurser](#) i revidert statsbudsjett og løfte om videre økning fra både Senterpartiet og Arbeiderpartiet
- [6 av 10 forbrukere vil ha strengere regler for dyrevelferd](#) (Opplysningskontoret for egg og kjøtt, 2021)
- [Dyrevelferdsprogrammet for svin ble utvidet](#) med flere anmerkninger på sykdom, blant annet byller og halesår, januar 2022

Vedlegg med publiseringsoversikt

Nettdokumentarer

- 5. juni 2021 [Griseindustriens brutte løfter](#)
- 9. juni 2021 [Systemet som svikter grisene](#)
- 27. juni 2021 [En bonde forteller: Derfor sviktet jeg dyrene mine](#)
- 24. aug. 2021 [Leverte døde dyr til slakteriet der han selv har lederrolle](#)
- 23. okt. 2021 [De vet om dyr som lider. Og må lukke øynene](#)

Nyhetsartikler på nrk.no

- 5. juni 2021 [Derfor publiserer vi aktivistbilder fra norske grisefjøs](#)
- 5. juni 2021 [Landbruksministeren om griseavsløring](#)
- 6. juni 2021 [Slik vil Nortura at grisene skal ha det](#)
- 7. juni 2021 [Varslar stortingsmelding om dyrevelferd](#)
- 9. juni 2021 [Tror små grisebønder tjener på griseavsløringer](#)
- 10. juni 2021 [Ber om hjelp til å rydde opp i grisefjøsene](#)
- 11. juni 2021 [MDG og SV vil innføre eget dyretilsyn](#)
- 12. juni 2021 [Mattilsynet vil ha presise varsel om dårleg dyrehald frå dyrebilsjåførane](#)
- 16. juni 2021 [Raste mot statsråden etter NRK-avsløring](#)
- 25. juni 2021 [Slår sammen slakterier – griser får opptil sju timers transportvei](#)
- 3. juli 2021 [Negative oppslag har ikke påvirket folks tillit til bønder](#)
- 19. juli 2021 [Vil merke maten etter kor godt dyra har det](#)
- 9. aug. 2021 [Mattilsynet har kuttet kraftig i antall dyreverntilsyn](#)

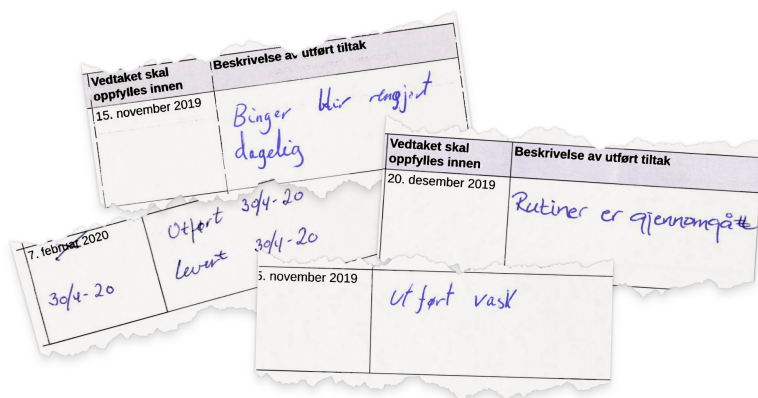
Innslag på TV/radio

- 5. juni 2021 Lørdagsrevyen [Lovet full opprydning i grisefjøsene](#)
- 6. juni 2021 Søndagsrevyen [Nortura om aktivistbildene](#)
- 7. juni 2021 Nyhetsmorgen [Stortingsmelding om dyrevelferd](#) Gjest: [Inger-Lise Andersen](#)
Dagsnytt 18 [Dyrevelferd i norske fjøs](#)
Dagsrevyen [Grisebønder og politikere opprørt over avsløringer](#)
- 9. juni 2021 Dagsrevyen [NRK har gransket over 200 regelbrudd](#)
- 10. juni 2021 Nyhetsmorgen [Nortura ber om uvarslede tilsyn](#) Gjest: [Bjørn Gimming](#)
Dagsnytt 18 [Nortura ber om hjelp og Flere partier vil splitte Mattilsynet](#)
- 29. juni 2021 P1 S&F [Over halvparten bekymret for dyrevelferd](#)
- 25. okt. 2021 Dagsnytt 18 [Veterinærer i Mattilsynet varsler om manglende ressurser](#)

Vedlegg 1: Datavalidering

LIST	J	K	L	M
	VEDTAK	KATEGORI	VIRKEMIDDEL	LUK
	Drikkevann	Grisens behov	Hastevedtak	
	Fôr/føringsplass	Grisens behov	Enkeltvedtak	
020	Oppgradering uteområde	Grisens behov	Enkeltvedtak	
019	Sikkerhet utendørs	Grisens behov	Enkeltvedtak	
	Tørr og ren liggeplass (strø)	Grisens behov	Hastevedtak	
	Mangel på ly utendørs	Grisens behov	Hastevedtak	
019	Brannvarsling/brannsikring	Drift i fjøset	Enkeltvedtak	
	Tørr og ren liggeplass (strø)	Grisens behov	Enkeltvedtak	
	Oppgradering uteområde	Grisens behov	Enkeltvedtak	
	Tørr og ren liggeplass (strø)	Grisens behov	Enkeltvedtak	
	Tørr og ren liggeplass (strø)	Grisens behov	Hastevedtak	
	El-kontroll	Drift i fjøset	Tvangsmulkt	
019	Brannvarsling/brannsikring	Drift i fjøset	Enkeltvedtak	
	Rotemateriale	Grisens behov	Enkeltvedtak	
	Tørr og ren liggeplass (strø)	Grisens behov	Enkeltvedtak	

Vedlegg 2: Eksempel på håndskrevne lapper

Vedlegg 3: Eksempel på vedtak som lukkes

Vedtaket om tørre liggeplasser, bedre renhold og tilgang til rotemateriale lukkes pga tilbakemelding fra deg. Du opplyser om at du måker og strør oftere. Saken er dermed avsluttet fra vår side.

Du har gitt tilbakemelding på telefon at du har sørget for at alle grisen har tilgang til rotemateriale til enhver tid. Mattilsynet har ikke mottatt noen skriftlig tilbakemelding fra deg. Vi velger allikevel å lukke dette vedtaket på bakgrunn av informasjon du har gitt oss. Saken er dermed avsluttet fra vår side.

Blev med vedtak ble oversendt

Du har sendt tilbakemelding om at du vil gjøre forsøk med å gi grisen meir rotemateriale i grisebingane for å tilfredsstille naturlig trong hos dyra. Du har og gitt melding om at rutinar for reinhald av liggjeareal og av storfeet er betra slik at dyra er tørre og reine. Mattilsynet avsluttar saka.

Vedlegg 4: JupyterLab

```
[12]: #Hvor ofte er lukka vedtak dokumentert godt nok?
pretty_print_vedtaksdata_dokumentasjon("Hvor ofte er lukka vedtak dokumentert godt nok?")

#Hvor ofte er lukka vedtak dokumentert godt nok (gruppert etter vedtakstype)?
print("Hvor ofte er lukka vedtak dokumentert godt nok (gruppert etter vedtakstype)?\n")

for k, v in vedtaksdata.items():
    title = f"{k}:"
    pretty_print_vedtaksdata_dokumentasjon(title, k)

Hvor ofte er lukka vedtak dokumentert godt nok?
Av 100% lukka vedtak:
  100% (10/10) vedtak ble dokumentert godt nok.
  0% (0/0) vedtak ble ikke dokumentert godt nok.
  0% (0/0) vedtak ble dokumentert på en tvilsom måte.

Hvor ofte er lukka vedtak dokumentert godt nok (gruppert etter vedtakstype)?

Rotemateriale:
Av 100% lukka vedtak:
```